

УДК 929Лисенко : 78.035 "18"

Г. Г. Ковальова

**МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ М. В. ЛИСЕНКА В
КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРИ МУЗИЧНОГО РОМАНТИЗМУ ДРУГОЇ
ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ**

Творчість М. В. Лисенка, композитора, засновника української музичної класики, виконавця, хорового диригента, суспільного діяча і педагога мистецтва користується заслуженою популярністю в Україні та за її межами. Інтерес до музики М. В. Лисенка постійно зростає, привертаючи нових виконавців, нові кола слухачів. Закономірним є існування значної кількості наукової літератури, присвяченої вивченню життєвого і творчого шляху М. В. Лисенка, коментуванню його музичних творів, аналізу музичної та музично-педагогічної діяльності.

Перші роботи про М. В. Лисенка написали його сучасники. Упродовж 1868-1903 років у періодичній пресі м. Києва друкувалися рецензії на концерти М. В. Лисенка-виконавця та невеликі статті. Починаючи з 1903 року, з нагоди ювілею композитора з'явилися статті аналітичного характеру, що наголошували на значенні творчості М. В. Лисенка для розвитку української національної музики. Значне зростання наукових видань відбулося після смерті М. В. Лисенка у 1912 році. Період, що розпочався безпосередньо після смерті композитора був відмічений значним розвитком мемуарної літератури (статті О. Русова, О. Пчілки, Л. Кобилянського, А. Степовича, В. Пухальського, М. Тутковського). У спогадах сучасників висвітлювався творчий шлях М. В. Лисенка, високо оцінювався творчий здобуток композитора, його внесок у формування української національної культури. Окремо аналізувалася фольклористична та етнографічна діяльність композитора [1].

За радянських часів у перші повоєнні десятиліття лисенкознавство розвивалося як розділ українського музикознавства. У ті роки вийшла монографія Л. Архімовича та М. Гордійчука «М. В. Лисенко. Життя і творчість» (1952 р.), публікувалися спогади композитора Ф. Колесси, праці Г. Лазаревського та С. Паньківського. Окрему групу наукових досліджень складають роботи російських авторів А. Гозенпуда, О. Діаніна, композитора Ю. Шапоріна. У змісті даних робіт музична спадщина українського композитора аналізувалася в теоретичному та історичному аспектах. Основу сучасного українського музичного лисенкознавства заклали роботи Д. М. Ревуцького. Упродовж життя вченим були написані розгорнуті статті й коментарі до видань музичних творів М. В. Лисенка, підготовлені роботи біографічного характеру, опрацьовані наукові рукописи М. В. Лисенка [2]. Творчості композитора

М. В. Лисенка присвячена значна кількість сучасних довідкових та енциклопедичних видань [3].

Здійснений аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що творчість М. В. Лисенка достатньо вивчена в біографічному, музикознавчому, музично-історичному, музично-естетичному аспектах. Між тим уявлення про значення українського композитора М. В. Лисенка будуть більш детальними за умов вивчення його музично-педагогічної діяльності, опосередкованої контекстом музичного романтизму другої половини XIX століття.

Метою нашої роботи є вивчення музично-педагогічної діяльності М. В. Лисенка у контексті культури музичного романтизму другої половини XIX століття як загальноєвропейського мистецького руху, що посилив інтерес професійних композиторів та виконавців до творів народного музичного мистецтва і на цій основі сприяв оновленню форм музичного життя.

Творчість багатьох композиторів другої половини XIX століття тісно пов'язана із романтизмом як стилем європейського мистецтва, загальним мистецьким рухом. Романтизм свого часу докорінно змінив художнє життя багатьох країн Західної та Східної Європи. З огляду на дану обставину ми перш за все проаналізуємо програмні настанови романтичного мистецтва, виявимо специфічні ідеї та цінності романтичної культури, що прийшли на зміну ідеям Просвітницької доби. На спадковість ідеологій романтизму та Просвітництва в європейській культурі вказує І. Белза. У своїх дослідженнях науковець підкреслює критичну, антифеодальну, національну спрямованість суспільної думки доби Просвітництва. Ці ідеї були в оновленому вигляді успадковані романтичною культурою відповідно до нових історичних умов [4]. Вплив просвітницького ідейного комплексу в трансформовану вигляді можна знайти в статтях про естетичне виховання Ф. Шиллера, в наполегливих пошуках морального ідеалу в образах народних героїв (літературні твори В. Гюго, В. Скотта). І. Белза вказує на певні ознаки романтичного мислення, що зумовили ідейний зміст романтичного методу в мистецтві. Йдеться, по-перше, про «усвідомлення соціальної несправедливості в суспільстві, намагання щодо її скасування»; по-друге, про «створення художніх образів, насичених високим етичним змістом, що суперечили дійсності й намагалися перетворити її на краще» [4, с.152-153].

Українська музична культура у другій половині XIX століття вийшла на якісно новий рівень. Музичне життя українських міст значно інтенсифікувалося, до нього залучилися більш широкі верстви населення, інтелігенція, аматори, вчителі музики. У Києві, Катеринославі, Полтаві, Харкові та інших містах проводилися домашні музичні зібрання, організовувалися музичні гуртки. Важливу роль у музичному житті тих часів відігравали концерти в навчальних закладах. Учителі музики влаштовували добродійні концерти, в яких брали участь аматори й професіонали, місцеві виконавці й гастролери-іноземці. [5, с. 127-130].

Тогочасна російська імперська влада проводила політику на максимальне звуження функціонування української музики в суспільстві. Цензура тих часів дуже ретельно перевіряла зміст українських творів, що звучали під час концертів. Тим не менш, попри ідеологічний тиск та прямі заборони, провідні діячі української музичної культури другої половини XIX ст. докладали максимум зусиль для формування музичних колективів, виконання професійних та народних українських музичних творів, збереження традицій українського народного інструментального й хорового виконавства, вшанування пам'яті найвідоміших постатей української національної історії [6, с. 127-130].

Видатним музичним педагогом і організатором українського музичного життя тих часів був М. В. Лисенко. Дослідники життя і творчості М. В. Лисенка відмічають наступні напрямки його музично-педагогічної діяльності: викладацька робота в музичних закладах, керівництво українськими хоровими колективами, організація хорових концертних подорожей. Зазначається, що завдяки роботі з хоровими колективами, організації хорових концертів, виконанню українських народних пісень в 70-ті роки XIX століття М. В. Лисенко став «душею музичного Києва» [6, с. 153]. Хорова праця М. В. Лисенка стала однією з найважливіших сторінок його музично-педагогічної діяльності. На той час в Україні не існувало професійних хорових колективів, за винятком церковних хорів. Тим більше вражає майстерність М. В. Лисенка, хорового диригента, котрий працював виключно із самодіяльними хорами. Хористами, як правило, ставали люди з прекрасними голосами, але без знання нот. Усю програму концертів співаки вчили по слуху напам'ять. За таких умов успішний виступ міг відбутися тільки завдяки педагогічній майстерності М. В. Лисенка, особливій, притаманній тільки йому методиці роботи. У дослідженні Д. М. Ревуцького йдеться про особливу техніку праці з обдарованими, але зовсім непрофесійними співаками. «Трудно повірити, – зазначає автор, – але в дуже короткий час М. В. Лисенко умів довести їх до високого ступеня досконалості» [7, с.530-531]. М. В. Лисенко мав надзвичайний хист розтлумачити річ, призначену до виконавства, захопити виконавців нею, розкрити її художній і ідеологічний зміст. Особливу ж силу володіти людським колективом майстер-диригент демонстрував під час гри на роялі, коли «вся сила його температменту виливалася з усієї міміки його обличчя, з усієї його постаті і з глибоко співучих звуків рояля» [там само]. Ледь не в кожному українському місті після відвідин його хором М. В. Лисенка засновувались музично-співацьки гуртки, які культивували й розносили по селах українську пісню. «Це була місія, велика культурна місія, – вказує В. М. Чаговець, – Лисенко повертав Україні її багатство, її духовну спадщину, її дорогоцінний набуток, пісню» [8, с. 540-541].

У підсумку нашого дослідження зазначимо таке. Ми розглянули музично-педагогічну діяльність М. В. Лисенка в контексті культури музичного романтизму другої половини XIX століття, проаналізували

культурно-історичні джерела й етико-естетичні аспекти романтизму, зробили наголос на культурно-просвітницьких ідеях, національних цінностях, притаманних романтичному методу, акцентували тяжіння митців-романтиків до народного мистецтва як джерела професійної художньої творчості. Традиції романтичного мистецтва вплинули на розвиток української музики другої половини XIX століття. Вагомими ознаками українського музичного життя стали залучення до мистецької діяльності широких верств населення, значне поживлення концертно-виконавської діяльності, збільшення уваги до української національно-культурної спадщини. Культурно-мистецька, просвітницька робота в Україні другої половини XIX століття здійснювалася в умовах ідеологічного тиску з боку імперської влади, націленого на максимальне звуження функціонування в суспільстві української мови та українського мистецтва. Кульмінаційний період розвитку українського музичного романтизму припав на творчість М. В. Лисенко. Узагальнивши традиції європейського романтичного мистецтва, композитор зумів надати українській романтичній музиці яскравого національного забарвлення. М. В. Лисенко став автором перших українських класичних музичних творів, видатним музикантом-педагогом, керівником хорових колективів, організатором хорових концертних подорожей. До специфіки музично-педагогічної діяльності М. В. Лисенка ми віднесли увагу до образного змісту твору, вміння доступно розтлумачити твір, захопити виконавців і слухачів піснею. У музично-педагогічній діяльності М. В. Лисенка-хорового диригента на особливу увагу заслуговує всебічна пропаганда української пісні як такої, що втілює духовне багатство українського народу. Музично-педагогічна діяльність М. В. Лисенка в контексті культури музичного романтизму набула значення культурної місії, націленої, з одного боку, на повернення духовних скарбів минулого, а з іншого, на подальший розвиток української національної музики як складової світової музичної культури.

Список використаної літератури

- 1. Русов О.** Лисенко – науковий дослідник законів української музики // Микола Лисенко у спогадах сучасників : у 2 т. / О. Русов ; редкол. А. П. Лашенко (голова) та ін. – К. : Муз. Україна, 2003. – Т. 1. – С.179-184.
- 2. Ревуцький Д. М.** Микола Лисенко. Повернення першоджерел / Вступ. ст., упоряд. текстів, іл. матеріалу, імен. показ. В. В. Кузик. – К. : Муз. Україна, 2003. – 320 с. : іл., нот.
- 3. Муха А. І.** Композитори України та української діаспори : Довідник / А. І. Муха. – К. : Муз. Україна, 2004. – 352 с.
- 4. Бэлза И.** Исторические судьбы романтизма и музыка : Очерки / Игорь Бэлза. – М. : Музыка, 1985. – 200 с., нот.
- 5. Архимович Л., Гордійчук М. М.** В. Лисенко. Життя і творчість / Л. Архимович, М. Гордійчук. – К. : Мистецтво, 1952. – 256 с.
- 6. Корній Л.П.** Історія української музики. Частина третя. XIX ст. / Л. П. Корній. – Київ – Нью-Йорк : Видавництво М. П. Коць, 2001. – 480

с. 7. **Ревуцький Д. М.** В. Лисенко – хоровий диригент // М. В. Лисенко у спогадах сучасників / Упорядник О. М. Лисенко. – К. : Музична Україна, 1968. – С. 528-532. 8. **Чаговець В. М.** В. Лисенко і його пісні // М. В. Лисенко у спогадах сучасників / Упорядник О. М. Лисенко. – К. : Музична Україна, 1968. – С. 533-541.

Ковальова Г. Г. Музично-педагогічна діяльність М. В. Лисенка в контексті культури музичного романтизму другої половини XIX століття

У статті розглянута музично-педагогічна діяльність українського композитора, засновника української музичної класики, музичного виконавця, хорового диригента, суспільно-громадського діяча і педагога мистецтва М. В. Лисенка. Аналіз музично-педагогічних ідей композитора М. В. Лисенка здійснюється на тлі традицій культури європейського музичного романтизму. Акцентується вплив М. В. Лисенка на розвиток української хорової класики. Робиться наголос на культурному значенні музично-педагогічної діяльності М. В. Лисенка.

Ключові слова: М. В. Лисенко, романтизм, музично-педагогічна діяльність, хоровий концерт.

Ковалёва А. Г. Музыкально-педагогическая деятельность Н. В. Лысенко в контексте культуры музыкального романтизма второй половины XIX столетия

В статье рассматривается музыкально-педагогическая деятельность украинского композитора, музыкального исполнителя, хорового дирижёра, общественного деятеля и педагога Н. В. Лысенко. Анализ музыкально-педагогических идей композитора осуществляется с учётом традиций европейского музыкального романтизма. Акцентируется влияние Н. В. Лысенко на развитие украинской хоровой классики. Подчёркивается культурное значение музыкально-педагогической деятельности Н. В. Лысенко.

Ключевые слова: Н. В. Лысенко, романтизм, музыкально-педагогическая деятельность, хоровой концерт.

Kovaleva G. G. The Mykola Lysenko's Art in the Context of the Romantic Music Culture of the Second Half of XIX Century

In the article it is studied the art of the Ukrainian composer, the founder of the Ukrainian music classics, performer, choir conductor, publican and art teacher M. Lysenko. The analysis is done with an account of European romantic traditions. It is underlined, that M. Lysenko had an influence on the Ukrainian choir classics.

We considered musical and pedagogical activity of M. Lysenko in the context of culture of musical romanticism of the second half of XIX of century, analyzed cultural and historical sources and aesthetic aspects of romanticism, emphasized in a civilized manner-elucidative ideas, national

values inherent to the romantic method, accented the gravitation of artists-romantics to the folk art as source of professional artistic work. Traditions of romantic art influenced on development of Ukrainian music of the second half of XIX of century. Bringing in became the ponderable Ukrainian musical vital sparks to artistic activity of wide layers of population, considerable revival of concerto-carrying out activity, increase of attention to the Ukrainian national and cultural inheritance. Cultural and art, elucidative work in Ukraine of the second half of XIX of century came true in the conditions of ideological pressure from the side of imperial power, functioning aimed at the maximal narrowing in society of Ukrainian and Ukrainian art. Generalizing traditions of the European romantic art, a composer managed to give to Ukrainian romantic music of the bright national coloring. Mykola Lysenko became the author of the first Ukrainian classic pieces of music, prominent musician-teacher, by the leader of choral collectives, organizer of choral concerto trips.

Key words: M. Lysenko, art, romantic culture, music art, choir conducting.

Стаття надійшла до редакції 8.02.2013 р.

Прийнята до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – канд. філософ. наук, доц. Шелупахіна Т. В.

УДК 784.9

А. М. Ковбасюк

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СПІВАКІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ. В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЛЬВІВСЬКОЇ ВОКАЛЬНОЇ ШКОЛИ

Напрями розвитку вокально-педагогічних принципів визначаються як прояви загальних законів розвитку культури етносу конкретного періоду його історії. Ознайомлення з вокальною літературою, дає можливість віддзеркалювати стан вокального виконавства того чи іншого історичного періоду або національної школи, зрозуміти діалектику розвитку вокального мистецтва, зв'язку вокальної техніки з педагогічними принципами. Та все таки педагогічна діяльність співаків-виконавців, їх методичні прийоми та принципи в науковій літературі висвітлені не достатньо.

Аналіз і систематизація особливостей формування української вокальної школи дозволяє уніфікувати ряд існуючих дослідницьких напрямів, що скеровані на різнобічні аспекти розвитку вокального мистецтва. Вони розпорочені у різногалузевих виданнях, які репрезентують: історію (праці М. Варварцева, Б. Гнидя, Т. Михайлової; мемуари видатних співаків тощо); теорію й методику (наукова спадщина М. Єгоричевої, Д. Євтушенка, О. Знаменської, М. Микиші; дослідження